

سخن آغازین حکمت حکیمی

10.30484/jii.2026.3373

• استناد: اوجبی، علی (۱۴۰۵). سخن آغازین: حکمت
حکیمی. مجله مطالعات ایرانی - اسلامی. (۲) ۱۶.
ص ۴ - ۷.

از دیرباز تمامی اندیشمندان برخورداری از قوه عقل و خردورزی را از ویژگی‌های خاص انسان برشمردند که به‌مانند پادشاهی می‌تواند بر دیگر قوای او همچون خیال حکمرانی کند. اما این هیچ‌گاه به معنای نارکارآمدی خیال نیست. یکی از رهاوردهای قوه خیال، ترسیم معانی فراطبیعی است که در قالب تنگ واژه‌ها نمی‌گنجند و عقل صیاد با همه چیرگی‌اش بدون یاری خیال نمی‌تواند آنها را به زیبایی به مخاطبان منتقل سازد. اینجاست که پای شعر و داستان‌سرایی به میان می‌آید. برجسته‌ترین شاعران از فردوسی تا حافظ و سعدی و مولانا ... در عین برخورداری از خرد ناب، شیرینی آموزه‌های عقلانی و اخلاقی و هر آنچه آدمی را به نیکبختی واقعی می‌رساند را با بهره بردن از قوه خیال - به‌عنوان ابزاری شایسته برای صورت‌گرفتن زیبایی‌های نادیدنی - در آثار بی‌مانند و جاودانه خویش به کام مخاطبان ریختند و چشانند. نوشته‌هایی که برای عموم مردم بسی فراتر و جذاب‌تر و شیرین‌تر از نوشته‌های خشک و دیرفهم فیلسوفان و حکیمان الهی انگاشته می‌شود.

جدای از آنچه گذشت، روشن است که آدمی تا به درجه والای خردورزی نرسد، دستیابی و فهم بسیاری از آموزه‌ها برای او دشوار و گاه ناممکن است. از این‌رو، کودکان نیز همانند توده مردمان بیشتر جذب سروده‌ها و گزاره‌های آهنگین و نیز داستان‌ها می‌شوند؛ و درست به همین دلیل، نویسندگان هوشمند، برای پرورش کودکان و نوجوانان - که در آغاز راه آشنایی با رهاوردهای عقلانی هستند - با کمک آفرینش داستان‌ها و سروده‌های هرچند کوتاه به رشد و بالندگی آنان یاری می‌رسانند. بنابراین، پیشینه ما خواندن و مطالعه را با آثار ادبی (= شعر و داستان) آغاز کرده‌ایم و در ادامه نیز از بوستان معارف آنها بهره برده‌ایم. کودکان خویش را در طی روز و حتی آنگاه که به بستر خواب می‌روند، با بازخوانی چنین نوشته‌هایی آموزش می‌دهیم.

مخاطبانی که روزگاران نوجوانی خویش را در پیش از انقلاب به سرکرده‌اند، در این نکته همدل‌اند که مطالعه را با اندک آثار داستانی و مجلاتی چون کیهان بچه‌ها آغاز کرده‌اند. یکی از شاخص‌ترین نویسندگان این دوره که به دلیل چیرگی بر زبان فارسی، عربی و انگلیسی؛ و آموزه‌های دینی و ادبیات فاخر ایران‌زمین و تاریخ ایران و اسلام، توانست با آفرینش آثاری برجسته چون /شرافزاده قهرمان، پیکار سرنوشت، سلحشوران علوی، سوگند مقدس، طاغوت، و ... نسل نوجوان آن دوره را با

فرهنگ غنی ایران و اسلام آشنا کند و شیفته مطالعه سازد، کسی نبود جز زنده‌یاد محمود حکیمی.

محمود حکیمی از نویسندگان پُرکار و تأثیرگذار ادبیات کودک و نوجوان ایران است که بخش قابل‌توجهی از زیست و فعالیت‌های علمی خود را به نگارش آثار تاریخی، دینی، تربیتی و داستانی اختصاص داد. هدف اصلی او در برگ‌برگ نوشته‌های فاخرش ارتقای آگاهی تاریخی، تقویت هویت ملی و دینی و انتقال ارزش‌های اخلاقی به نسل جوان بود و بس. سادگی زبان و نثر روان، استناد به منابع تاریخی معتبر، روایت آنها در ساختار داستان، توجه به آموزش غیرمستقیم، تقویت هویت دینی و ملی از مهم‌ترین شاخصه‌های کتاب‌های به یادگار مانده از وی به شمار می‌آیند.

همان‌گونه که گفتیم، ادبیات کودک و نوجوان در ایران پس از دهه ۱۳۵۰ شاهد حضور نویسندگانی بود که کوشیدند مفاهیم تاریخی، دینی و فرهنگی را با زبانی ساده و جذاب در اختیار نسل جوان قرار دهند. محمود حکیمی از برجسته‌ترین این نویسندگان است که با تألیف بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب در حوزه‌های تاریخ و تمدن ایران و اسلام، نقش قابل‌توجهی در گسترش فرهنگ مطالعه میان نوجوانان داشته است. آثار او به دلیل رویکرد آموزشی، بهره‌گیری از روایت داستانی و پایبندی به مستندات معتبر تاریخی، جایگاه ویژه‌ای در ادبیات

معاصر ایران یافته‌اند. بنابراین هر خواننده منصفی پس از خوانش نوشته‌های ارزشمند وی اعتراف می‌کند و همدل است که آنها از چنین نکات قوتی برخوردارند:

۱. زبان ساده و نثر روان: یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های آثار محمود حکیمی، استفاده از زبانی ساده، روان و قابل‌فهم برای نوجوانان است. او از پیچیدگی‌های زبانی و اصطلاحات دشوار پرهیز می‌کرد و مفاهیم تاریخی و دینی را با بیانی روشن و جذاب ارائه می‌داد. این ویژگی موجب شده آثار وی افزون بر ارزش آموزشی، برای مخاطبان نوجوان نیز خواندنی و جذاب باشند.

۲. بازگویی تاریخ با روایت داستانی و بهره بردن از دو عنصر خردورزی و خیال‌پردازی: حکیمی در بسیاری از آثار خود، تاریخ را در قالب داستان بازآفرینی می‌کرد. او بدون فاصله گرفتن از واقعیت‌های تاریخی، حوادث را در قالب روایت‌هایی جذاب و شخصیت‌محور بیان می‌کرد تا مخاطب بتواند با وقایع تاریخی ارتباط عاطفی برقرار کند. این شیوه سبب شد تا مطالعه تاریخ برای نوجوانان از حالت خشک و آموزشی صرف، به تجربه‌ای داستانی و لذت‌بخش تبدیل گردد. بنابراین، پایبندی به مستندات معتبر تاریخی و عقل‌گرایی، یکی دیگر از ویژگی‌های شاخص آثار محمود حکیمی است. او همواره بر این مهم پای می‌فشرد که تاریخ‌نگار نباید با استفاده از

عنصر خیال‌پردازی و انگیزه‌های شخصی، واقعیت‌های تاریخی را تحریف کند. این خیانتی جبران‌ناپذیر است که هم به پیشینه تاریخی و هم به ارزش‌های اخلاقی ضربه می‌زند. از این‌رو، تلاش می‌کرد تا روایت‌های تاریخی‌اش مبتنی بر منابع معتبر باشد و از قوه تخیل تنها برای تسهیل در خوانش آنها بهره می‌برد. این ویژگی، اعتبار علمی آثار او را دوچندان کرده بود.

۳. آموزش ارزش‌های اخلاقی: محمود حکیمی یک مورخ صرف نبود، بلکه با روایت و بازخوانی رویدادهای تاریخی در پی انتقال پیام‌های تربیتی، اخلاقی و اجتماعی به مخاطبان نوجوان بود. او ارزش‌های انسانی چون: عدالت، آزادی، ایثار، راست‌گویی، ظلم‌ستیزی و ... را از مسیر رفتارهای شخصیت‌های داستان‌هایش به خواننده آثارش آموزش می‌داد.

۴. تقویت هویت دینی و ملی: بخش مهمی از آثار حکیمی به معرفی زیست پیامبران، امامان معصوم (ع)، شخصیت‌های برجسته تاریخ اسلام، دانشمندان و قهرمانان ملی اختصاص دارد. هدف او از این رویکرد، آشنا ساختن نسل جوان با میراث فرهنگی، دینی و تاریخی ایران و اسلام و تقویت پیوندهای فرهنگی در میان نوجوانان بود.

۵. پابندی به نیازهای فرهنگی نوجوانان و گوناگونی موضوعات: پیشینه طولانی تدریس در آموزش و پرورش موجب

شد تا محمود حکیمی شناخت دقیقی از ویژگی‌های روان‌شناختی و نیازهای آموزشی نوجوانان داشته باشد. انتخاب موضوعات جذاب، روایت‌های پُر حادثه، شخصیت‌های الهام‌بخش و حجم مناسب کتاب‌ها، همگی نشان‌دهنده رویکرد هوشمندانه وی به ویژگی‌های مخاطب نوجوان است؛ و نیک‌بختانه همین باعث شد تا از آغاز کار تا پایان عمر، مخاطبان جوان از نوشته‌های ارزشمند و جذاب او به‌شدت استقبال کنند.

آثار محمود حکیمی همچنان از تازگی، طراوت، جذابیت و جنبه آموزشی برخوردار و در رشد و بالنگی فرهنگ کتابخوانی تأثیرگذار است. از این‌رو، به‌ویژه در روزگار کنونی بایسته است تا هنرمندان عرصه‌های مختلف نیز به این گنجینه گرانبها نگاه ویژه داشته باشند و با عرضه آن در ساختارهای هنری (تصویری و صوتی)، پویایی فرهنگی ایرانی - اسلامی را به رخ همگان بکشند و دل و جان مخاطبان را حیاتی دوباره بخشند.